

Slovesnost - Josef Jungmann, Praha, 1820

kapitola **Dramatické, herné jinak i divadelné básnictví**

Drama z řeck. (...), t. jedním, ději, nazývá se po česku hra neb herná báseň, a jest *rozmluvou a těla hnutím osob na zřetel vystavený děj básnický*. Tím se různí od epického, že příběhy neb děje v přítomnosti a před očima našima rozvíjené vystavuje. Poněvadž jest oddíl historického básnictví, musí míti osobu náčelní jako ono, i ostatní částky děje básnického.

Jednání (rus. dějství, actus) jest částka celé hry, výjev neb výstup (rus. jevení, scena) částka jednání. Jednání tedy a výjevy nezávisí od libosti básníkovy, alebrž od vnitřní potřeby, charakteru osob dějících, zavíjení a rozvíjení uzlu. K rozmluvě dvě, nejvíce tři osoby bez zmatku připuštěny býti mohou. Samomluva (monologus) jest jediné osoby mluvení, což vlastně jen v pohnutí mysli místo má, a když s sebou samým raditi se a rozmyšleti potřeba.

Oučel herného jest týž co jiného básnictví, t. zesmyslnění a stavení pěkné vidiny; vedle toho však mohou se považovati hry jako doplnění práv obecných. Jsou poklísky lidské, které pro svou malichernost a drobnost pod vážností zákonů býti se zdají, nicméně škodné býti mohou; jiné, ač důležité, pro povahu jich pod správu zákona pojiti nelze: první tedy n.p. chlouba, lakomství, veselohře; druhé, n.p. veliká ctižádost, žárlivost (řevnivost) přílišná a t. d. smutnohře zůstávají se. Smutnohra působí dvě znamenitá pohnutí mysli, *útrpnost* a *bázeň*, poněvadž vidouce jiného trudnostmi obklíčena, bázní o něho, a jestli v boji s nimi neostojí, útrpností pojati býváme. A však tato útrpnost a bázeň přičiněním básníka tak se v nás mírní a čistí, že obě dvě od svých zámezí, přílišnosti a nedostatku t. od choulostivé a nemírné citlivosti z jedné, a od ukrutné zkaměnělosti srdce z druhé strany rovně oddáleny a mezi dvěma nepravostmi jako cnoty ve prostřed stojí. Takovým způsobem smutnohra i příliš měkké i tvrdé mysli lékem jest.

K historicko-dramatickému básnictví náleží:

- a) Vystavení jednoho, *heroického* t. j. z potýkání svobody s losem povstalého děje, výtečné krasovědným obsahem toho, což vzneseným a tragičným slove. — Smutnohra.
- b) Vystavení ne z vyšší svobodné vůle, anobř z nižší žadací mohutnosti pošlého, směšného děje, s krasovědným znakem toho, co vtipné a komické nazýváme. — Veselohra.
- c) Vystavení děje ze zázračného světa s krasovědným obsahem toho, co slove *romantické, dobrodružné*. — Zpěvohra.

Smutnohra (tragédie).

Smutnohra jest dramatické, vznesené vystavení v sobě nebo v následcích důležitého, bázeň, útrpnost a leknutí působícího děje, který na zápasu jedné neb více osob s losem od vášni neb spojených okolností přivedeným založen jest, a obyčejně nešťastně se končí.

K podstatě smutnohry dle toho počísti třeba

a) Vzbuzení strachu a útrpnosti, kteřížto citové přecházejí na náš vlastní stav, tak abychom sami báli se nehody na jiných s utrpením znamenáné.

b) Zápas člověka s vládou osudů, aneb se svými vášněmi. V tom jeví se nejlépeji vláda a mravnost jeho; čím silněji v takovém boji stojí, tím více, zvítězíli, ducha pozdvíže; padneli, pohne. Ale i tímto pohnutím povyšuje se duch divátele, radujícího se moci a síle dokázané člověkem v zápasu s osudem nebo vášní, a vzbuzeného k podobnému potýkání, ačby toho nuzná potřeba žádala. Jesttedy v divateli smíšený cit nelibosti nad vládou, kterou losy na člověka vyvírají, libosti pak nad znamenánou silou hrdiny, a nad dokonalou formou básně, kterážto libost konečně vítězí.

Hrdina tragický, čím více sám sebou všecko jest, čím více činlivosti proukazuje a mocněji vládě osudové odporuje, čím déle nejisto, onli, či osud neb trudnost konečně zvítězí, hlavně ale, čím mravněji a pouzeji člověcky nám se představuje, a čím méně svou vinou, alebrž čím více pro svou mravnou velikost a vznesenost trpí, tím výše stojí, tím živěji mysl zanáma.

Aby tragédie nešťastný konec měla, není potřebí, ale ovšem, aby skonala se vážně, jinak by vzbuzení bázně a útrpnosti a povýšení ducha, ježto oučel její jest, dosíci nelzelo.

Smutnohra i hrdinská báseň vážný a veliký děj zavírají, ale tím dělí se, že jej tato co minulý, ona co přítomný a skutečný vystavuje, a tudý skutek a dojem v divateli větší působí. Hrdinská báseň má za předmět více stěkajících se příběhů a okoličností, a vyobrazuje hrdinu v mnohonásobnějším stavu a položení, kdežto smutnohra na jedinou dějem působenou změnu štěstí se vztahuje.

Rozdíl mezi starou a novou smutnohrou jest ten, že stará předmět volila z časů bohytýrů válečného, a byla tedy heroická; nová jej běře z života obecného a z časův nových, a jest tedy mimická (výtvarná); ona měla osud za pramen všeho konání a trpení, tato všechno z duševných hnutí povodí, a ze žádostí, jako jsou: milování vlasti, ctichut, milost, žárlivost a j. Odtud i nová tragédie jistější jest skutku svého, poněvadž v dávné tragédii více tělesně trpívali nešťastníci, v nové pak duchovně trpí, kteréžto poslednější bolesti snáze dějeme se účastnými, nežli oné, k. p. snáze rozumíme, co cítí ten, koho nešťastná láska, žárlivost, nežli ten, koho dna trápí. V staré tragédii posléze místo měl chor, t. sbor lidu, mužského i ženského pohlaví, kterýž po celou hru, co divatel nebo svědek konání, na divadle stával, po částkách děje neb po jednáních zpívaje, i v samo jednání někdy se míseje. K povaze však nové tragédie nikoli nehodí se proto, že chor přerývá potřebný přístup děje, k zavítí a rozvíti uzlu neprospívá, omamu překází, a v děj jako něco cizorodého vkročuje, a byť i poněkud důležitým se činil, nicméně brzo cit tragický v svobodném svém pohybování jím přerývaný, proti němu se ohlašuje. Měj on vždy ten účel, aby rozjímání od dění čili konání loučil a klid v konání uvodil, obojí to smutnohře na odpor; an rozjímáním překází se zalíbení nad formou, a ji v jednotě pro fantazii zničuje; klidnost pak ději tím více škodí, nebo děj jakkoli genialický a prorážlivý, nikoli tak hluboce zajímavý nebude, aby od lidí psán a vystaven jsa, od lidí snesen býti nemohl.

Veselohra (komédie)

Veselohra jest dramatické vystavení z nižší žádací mohútlosti pošlého, směšného děje.

Od komičné epopéje rozdílná jest tím, že v ní básníř odstraní se docela, všecko zůstává dějícím osobám; od smutnohry pak dělí se v tom, že děj tamto z vyšší svobody vůle lidské, tuto z nižší žádací mohutnosti pochází; v smutnohře básník zahlubí se v rozvažování vlády osudné nad člověkem, z čehož srdce jeho rozčílí se do vysokého stupně, ve veselohře uvažuje opět běh žití lidského z rozsmíšející strany, t. vady lidské více ze směšné než pohrdlivé strany chytá, sám ve veselém jsa humoře, a tak v smutnohře panuje ono, co vzneseným a tragičným, v komédii, co vtipným a komičným slove; tam smíšený cit libosti a nelibosti s převahou prvního, tuto pouhý cit libosti, ježto přivodí nálezků děje, držení a zachování charakteru hlavního, zavázání uzlu, určité okreslení vstavků (episodia), a vstavěčných charakterů, a zvláště závěrek neb rozvití uzlu. Podle povahy samé komičnosti jest i veselá hra vyšší, jestliže vtipným, nižší, jestliže pouze směšným výtečná. Poslední slove fraška, kteráž aby slušnosti meze nepřestoupila, básník pečuj. Mimo to může býti komédie romantická, satyrická neb idyllická, dle přijaté zvláštní povahy.

Mezi tragédií a komédií stojící nebo k jedné a druhé z nich více méně blíží se hry jsou:

1. *Vlastní drama* neb *činohra* (Schauspiel) povstává v novějších teprve časích, a mající záměr úmysly slabší neboli srdce měkké a tklivě rozčilené, které do všechněch usnesení dost moci nemají, vystavením změn smutku a radosti do pohnutí nebo vstřesení uvéstí. K smutné hře blíží se vzbuzováním smíšeného citu libosti a nelibosti; blíží se opět k veselé hře přechodem citu nelibosti v pouhý cit libosti. S první obecné má zavítí vážné uzlu, s druhou pak utěšené rozvití a skončení. Osoba hlavní není hrdina, jako v smutné hře, alebrž člověk z okresu domácího a pospolitého života, který ale davem dotírajících na něho trudností, zde na místě tragického losu jsoucích, ušlechtilost a důstojnost charakteru pokazuje. Činlivost hrdiny tragického jest výraz síly přírodní a přirozené, neb mocí pŕtky s osudem vyvýšené a zveličené; naproti tomu vyznamenává se osoba v činohře konáním tichých domácích a občanských ctností, o něž se proti kabale a vášním, proti ouskokům a pokušení, ano proti outoku strastí zasazuje. Nebojuje pronikajícími ranami, alebrž pokojnou, opatrnou myslí, až naposledy potlačovaná a zkušená ctnost ve svém vyjeví se světle, zrušen bude dav osudu, pronesen a pokořen klidu a štěstí nepřítel, a dobrá věc vůbec uznána a ospravedlněna.

2. *Tragikomédie* (smutnoveselá hra), jest smísení tragédie a komédie, vážného a směšného, jako jest *Amphitruo* Plautův, kdež Jupiter a Merkur s člověky v jednom ději zapleteni.

3. *Občanská tragédie* tím toliko rozdílná od pravé, že osoby její vzaty jsou ne z osvětleného, ale z obecného stavu, a předmět menší dolehlivosti.

4. *Romantická tragédie* vyznamenána tím, co romantické slove.

Jmenuji mimo to *charakterní hru*, a *zápletku*, jichžto první zvláštním vyznamenáním charakteru, druhá zvláštním zapletením výtečná.

Zpěvohra (opera)

Jest lyricko-dramatické vystavení děje ze zázračného světa s krasovědným obsahem toho, co slove romantické a dobrodružné v spolku zpěvu, hudby a někdy i plesu.

Opera blíží se brzo k smutné, brzo k veselé hře. Ve vážné opeře děje (koná) hrdina podobně jako v smutnohře; ve směšné vady a durnosti lidské zesmyslněné se vystavují, nebo pletichy (intriky) zapřídají se tak, aby nit až k konečnému rozpletení běžela. Smíšená opera dlé podobenství činohry střídá veselé a vážné stránky. V opeře hudba od básnictví nerozlučná jest i v rozmluvě i v samomluvě, a zde místo má rovně jako v chimérickém románu celý kouzelný svět podivnosti a nadzemství; a poněvadž tu sbíhá se básnictví, hudba, ples, okrasa malířská a stavitelská k zaujímání více smyslů pospolu, nemůže skutek zpěvohry než veliký býti.

Sem počísti může se *opereta*, t. malá zpěvohra, novější nálezek, kdežto hudebné provedení na hlasy a sbory (arie a chory) obmezeno jest, a rozmluvou se přetrhuje.

Melodrama nebo hudební hra může býti jednohra (monodrama), dvouhra a t. d. jest dramatická báseň, to vlastné mající, že řeč vpádající střídně hudbou se přetrhuje. Liší se od opery a operety tím, že nijakých arií nemá, ano hudba zde toliko k zesmyslnění a provedení děje a citů v řeči obsažených, anebo i k připravení toho, co následuje, prospívá; jsoucí z heroického nazvíce okresu, k tragédii počísti se může.